

Foute kunst

Foute kunst

Leen Verheyen

letterwerk

Voor mijn grootouders

© 2024 Leen Verheyen & Uitgeverij LETTERWERK, Borgerhout

De auteur ontving voor dit boek een werkbeurs van Literatuur Vlaanderen.

Alle rechten voorbehouden. Niets van deze uitgave mag verveelvoudigd worden en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, fotokopie, microfilm, digitalisering, of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Eindredactie
Henk van Bakel

Boekverzorging & omslagontwerp
Studio LETTERWERK i.s.m. Kurt Cornelis (www.sfumato.be)

Druk
Wilco, Amersfoort

D/2024/14.004/40
ISBN 978 94 6494 350 4
NUR 730 (Filosofie)

www.letterwerk.be

 LITERATUUR
VLAANDEREN

IN MAART 1977 WERD filmmaker Roman Polanski in de Verenigde Staten veroordeeld voor seksueel misbruik van een 13-jarig meisje. Hij ontkwam grotendeels aan zijn straf door het land te ontvluchten en zich in Frankrijk te vestigen. Nadien kwamen nog andere vrouwen met gelijkaardige klachten. Zijn leven als voortvluchtige weerhield Polanski er echter niet van om films te blijven maken. En het weerhield anderen er niet van hem als filmmaker te eren of zijn films te bekronen.

Bij de uitreiking van de Césars in 2020 leek er een en ander veranderd te zijn. De Pools-Franse regisseur werd gelauwerd voor zijn film *J'accuse* en de avond verliep behoorlijk tumultueus. Voor het gebouw waar de prijsuitreiking plaatsvond werd de hele avond gedemonstreerd. Verschillende genodigden lieten hun ongenoegen over de aan Polanski betuigde eer merken door op te stappen.

De ophef rond Polanski heeft alles te maken met de vraag hoe je met het werk van een moreel problematische kunstenaar dient om te gaan. Mag je dat werk nog bewonderen? Of is het beter zowel de kunstenaar als het werk af te wijzen en geen eer meer te betuigen? En wanneer je een

kunstwerk wil beoordelen, moet je dit werk dan radicaal scheiden van zijn maker? Of is zo'n scheiding niet houdbaar?

Polanski is allesbehalve een uniek geval. Zo ontlofte er op 12 september 2018 een spreekwoordelijke bom in het Vlaamse theaterlandschap. Voormalige werknemers en stagiaires van de gerenommeerde theatermaker en beeldend kunstenaar Jan Fabre klaagden in een open brief de gang van zaken in zijn theatergezelschap aan. Samenwerken met Fabre betekende dat ze onderworpen werden aan verwarrende psychologische spelletjes. In de open brief en in de getuigenissen die daarna in de media verschenen, verklaarden ze dat vernedering en grensoverschrijdend gedrag tijdens de repetities dagelijkse kost waren. Het ging bovendien verder dan de repetitieruimte. Ze gaven ook ruchtbaarheid aan een semi-geheime fotopraktijk. Fabre nodigde performers bij hem thuis uit om beeldende kunst te maken, maar dat bleek uit te draaien op seksuele toenadering. Al of niet ingaan op de avances bleek gevolgen te hebben voor je verdere carrière binnen het gezelschap. Of zoals een performer het *catchy* formuleerde: 'Geen seks, geen solo.'¹

De open brief had ingrijpende gevolgen. Fabre werd na een gerechtelijk onderzoek veroordeeld voor geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag op het werk, én voor de aanranding van een vrouw. De beschuldigingen, het gerechtelijk onderzoek en de veroordeling leidden er bovendien toe dat de theaterproducties van Fabre sindsdien niet langer op Vlaamse podia te zien zijn.² Over de vraag of zijn werk als beeldend kunstenaar nog een plaats verdient in de openbare ruimte, liepen de meningen echter uiteen. Op sommige plaatsen

koos men ervoor om de sculpturen, al dan niet tijdelijk, te verwijderen. Op andere plekken liet men ze staan, soms vergezeld van een toelichting.

Behalve Fabre en Polanski zijn er talloze voorbeelden van personen die als gevolg van hun morele optreden van hun artistieke voetstuk zijn gevallen. Zangers als Michael Jackson, R. Kelly en Marco Borsato, acteurs als Kevin Spacey en Johnny Depp, filmmakers als Woody Allen, Alfred Hitchcock en Lars Von Trier, schrijvers als Peter Handke en Knut Hamsun en ga zo maar door. Telkens opnieuw wordt de vraag gesteld of het werk 'besmet' raakt door de reputatie van de maker. En of het waarderen van het werk nog steeds mogelijk of gewenst is wanneer de morele reputatie van de maker als problematisch wordt gezien.

Dat hierover vandaag de dag zo'n hevig debat woedt, is in zekere zin opmerkelijk. Het morele gedrag van kunstenaars lijkt lang te zijn beschouwd als iets wat niet negatief woog op hun kunstenaarschap. Vaak werd dat gedrag vergeoelijkt. De gedachte was dat het geniale oeuvre van een kunstenaar een vorm van compensatie was voor diens problematische gedrag of voor de omstandigheden waarin het werk tot stand was gekomen. Het lijden dat door de kunstenaar veroorzaakt was, werd vaak gezien als noodzakelijk om kunst te kunnen creëren. Soms werd het moreel problematische gedrag zelfs beschouwd als de uiting van een excentrieke persoonlijkheid, eentje die de kunstenaar des te interessanter maakte.

Een treffend voorbeeld hiervan is wat er in Frankrijk gebeurde toen uitgever, schrijver en filmregisseur Vanessa Springora enkele jaren geleden haar autobiografische boek *Le consentement* (De instemming) uitbracht. In dat boek be-

schrijft ze de relatie die ze als dertienjarig meisje had met de toen vijftigjarige schrijver Gabriel Matzneff. Haar boek veroorzaakte in Frankrijk behoorlijk wat opschudding, zelfs al had Matzneff in zijn boeken zelf beschreven hoe hij zich aan minderjarigen vergreep. Al die jaren zat de auteur bij prestigieuze uitgeverijen, werd hij door collega's geprezen, draafde hij op in talkshows en mocht hij literaire prijzen in ontvangst nemen. Zijn seksuele exploraties leken de bewonderaars te gedogen, omdat ze briljante literatuur opleverden. En literatuur stond in Frankrijk op een dusdanig voetstuk, dat alles toegestaan leek. Pas na de publicatie van Springora's boek viel Matzneff in ongenade en werd hij gerechtelijk vervolgd.

Van Pippi Langkous tot Gangreen

Bovenstaande voorbeelden suggereren dat kunstwerken vandaag de dag makkelijker onder vuur liggen wegens het moreel laakbare gedrag van de makers ervan. De vraag naar de relatie tussen kunst en moraliteit houdt daar echter niet op. Kunstwerken lijken steeds vaker bekritiseerd te worden omdat ze zélf moreel problematisch zouden zijn.

Kunstwerken die bijvoorbeeld bewust of onbewust racistische stereotypen bevatten, worden tegenwoordig steeds vaker in de ban gedaan. Zo stelde in Gent een werkgroep Dekolonisering voor om bibliotheekboeken die racistische elementen bevatten, zoals *Pippi Langkous*, van een label te voorzien. De meest racistische werken zouden uit het aanbod van de jeugdbibliotheek verwijderd moeten worden.³